

К. Д. ВАРАНЬКО,
вядучы бібліёграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

МАТЭРЫЯЛЫ ДА ВЫВУЧЭННЯ БІАГРАФІЙ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ у X класе

Вывучэнне біяграфіі пісьменніка на ўроках літаратуры ў старшых класах займае вельмі прыкметнае і важнае месца. Так, ад вучняў X класа патрабуецца веданне асноўных фактаў жыцця і творчасці класікаў беларускага прыгожага пісьменства. Пры вывучэнні манаграфічнай тэмы, прысвечанай разгляду біяграфіі таго ці іншага пісьменніка, настаўнікі, як правіла, аддаюць перавагу лекцыі з элементамі гутаркі, пры гэтым асобныя вучні рыхтуюць невялікія паведамленні ці выступленні, матэрыялы для мультымедычнай прэзентацыі. Для замацавання вывучанага можна прапанаваць класці храналагічную табліцу жыцця і творчай дзейнасці пісьменніка, напісаць сціслую біяграфічную нататку для даведніка, хрэстаматыі або літаратурнага дзённіка.

Спадзяёмся, што біяграфічны матэрыял, пададзены ніжэй, настаўнікі выкарыстаюць пры падрыхтоўцы да ўрокаў, вучні — падчас самастойнай працы.

Янка Брыль (1917—2006)

Імя народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата дзяржаўных прэмій, ганаровага акадэміка Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, ветэрана Вялікай Айчыннай вайны, узнагароджанага баявымі ордэнамі і медалямі, Янкі (Івана Антонавіча) Брыля добра вядома не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі. Амаль 70 год жыцця аддаў літаратуры гэты карыфей беларускай прозы.

Нарадзіўся Я. Брыль у Адэсе ў сям'і рабочага-чыгуначніка. У 1922 г. бацькі будучага пісьменніка вярнуліся на сваю радзіму ў вёску Загор'е (Карэліцкі раён Гродзенскай вобласці), якая ў той час уваходзіла ў склад буржуазнай Польшчы. У 1931 г. Я. Брыль скончыў польскую сямігодку і паступіў у Наваградскую гімназію, але не змог вучыцца з-за матэрыяльных цяжкасцей. У сакавіку 1939 г. ён пачаў службу ў польскай арміі. Вайна застала юнака пад Гдыняй. У выніку капітуляцыі польскіх войскаў ён трапіў у нямецкі палон, адкуль уцёк восенню 1941 г. У 1942 г. Я. Брыль стаў сувязным партызанскай брыгады імя Жукава Баранавіцкага злучэння, а ў 1944 г. — разведчыкам партызан-

скай брыгады «Камсамалец». Рэдагаваў газету «Сцяг свабоды» Мірскага падпольнага райкама партыі і сатырычны лісток «Партызанскае жыгала». Пасля вызвалення Беларусі працаваў рэдактарам мірскай раённай газеты, літаратурным супрацоўнікам газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну», загадваў аддзелам рэдакцыі часопіса «Вожык». У розныя гады Я. Брыль быў намеснікам галоўнага рэдактара часопісаў «Маладосць» і «Полымя», працаваў рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва Беларусі, быў сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, веў актыўную працу па ўмацаванні сувязей беларускай літаратуры з літаратурамі іншых народаў і краін.

Пісаць Я. Брыль пачаў з чатырнаццаці год, але ўпершыню выступіў у друку толькі ў 1938 г. Пачалася творчая дзейнасць пісьменніка з вершаў, якія асаблівага поспеху аўтару не прынеслі, і з апавяданняў, у якіх талент пісьменніка праявіўся вельмі ярка і шматгранна. У 1946 г. выйшла з друку першая кніга Я. Брыля пад сціплай назвай «Апавяданні», у якую ўвайшлі некалькі апавяданняў і невялікая аповесць «У сям'і»,

прысвечаныя жыццю заходнебеларускай вёскі. Мастацкі летапіс любога сэрцу пісьменніка Наднямоння працягваюць яго другі зборнік «Нёманскія казакі» (1947), а таксама аповесці «Сіročы хлеб», працу над якой ён пачаў яшчэ да вайны, «У Забалотці днее» (1950, Дзяржаўная прэмія СССР 1952) і «На Быстранцы» (1955). Ужо гэтыя першыя творы вылучылі Я. Брыля як арыгінальнага майстра лірыка-псіхалагічнай прозы, добрага знаўцу народнай мовы. Шмат разоў перакладалася ў розных краінах свету пранікнёна-лірычнае апавяданне Я. Брыля «Галя» (1953), у якім на фоне жыцця заходнебеларускай вёскі раскрыты пачуццёвы свет галоўнай гераіні, яе глыбокая чалавечая драма.

На працягу ўсёй творчасці пісьменнік звяртаўся да тэмы Вялікай Айчыннай вайны, тэмы народнага подзвігу. Класічным у беларускай літаратуры стала яго апавяданне «Маці» (зборнік «Надпіс на зрубе», 1958) — гімн беларускай жанчыне, маці, якая не пабаялася ў час Вялікай Айчыннай вайны даць прытулак знясіленым чырвонаармейцам. Тэма вайны знайшла адлюстраванне і ў апавяданнях Я. Брыля са зборніка «Працяг размовы», які ў 1963 г. атрымаў Літаратурную прэмію імя Якуба Коласа. У пачатку 60-х гг. з'явіўся ў друку славыта раман Я. Брыля «Птушкі і гнёзды». Гэты адзін з самых аўтабіяграфічных твораў пісьменніка быў прынцыпова новым словам у жанры рамана, які сам аўтар назваў «кнігай адной маладосці». Стылёвыя пошукі Я. Брыля нарадзілі арыгінальнае спалучэнне эпічных і лірыка-псіхалагічных элементаў, тую напружана-эмацыянальную плынь, якая была незвычайнай для традыцыйнай рэалістычнай прозы тых часоў. Унікальнай у сусветнай літаратуры стала і створаная Я. Брылём разам з А. Адамовічам і У. Калеснікам дакументальная кніга «Я з вогненнай вёскі...» (1975) — жудасныя ўспаміны ўцалелых жыхароў спаленых вёсак Беларусі, жорсткая, няўмоль-

ная, суровая праўда пра вайну, пра фашызм. Яркая адметнасцю вылучаюцца такія выдатныя аповесці Я. Брыля, як «Ніжнія Байдуны» (1975) і «Золак, убачаны здалёк» (1978, Дзяржаўная прэмія БССР імя Якуба Коласа 1982) — творы глыбінна нацыянальныя, у якіх яскрава выяўляецца маральнае здароўе, выскароднасць і прыродная мудрасць беларусаў. Аповесць «Ніжнія Байдуны» ад першай да апошняй старонкі ўспрымаецца як своеасаблівая паэтычная песня пра блізкіх аўтару людзей, яго землякоў. Уласцівы творчасці Я. Брыля аўтабіяграфізм асабліва адчуваецца ў гэтым творы. Аповесць «Золак, убачаны здалёк» — пра дзяцінства ў заходнебеларускай вёсцы. Крытыка адзначае, што ў беларускай літаратуры гэты твор практычна не мае роўных.

Трывалае месца ў творчасці Я. Брыля займаюць лірычныя мініяцюры, якія ён пачаў друкаваць з сярэдзіны 60-х гг. і якія склалі кнігі «Жменя сонечных промняў» (1965), «Вітраж» (1972), «Акраец хлеба» (1977), «Сёння і памяць» (1985), «Пішу як жыву» (1994), «Вячэрняе» (1994), «Дзе скарб ваш» (1997), «Сцежкі, дарогі, прастор» (2001), «Блакітны зніч» (2004), «Парастак» (2006). Мініяцюры Я. Брыля грунтуюцца на звычайных канкрэтных фактах, якія пісьменнік не проста ўзнаўляе, а перадае свае ўражанні ад іх, сваё глыбокае, заўсёды непаўторна-асабістае, арыгінальнае іх разуменне. Менавіта ў жанры лірычнай мініяцюры адчуваў сябе пісьменнік найбольш раскаваным. Мініяцюры былі своеасаблівай кнігай яго жыцця, лірычнай споведдзю прызнанага майстра пра сябе і свет, пра самых блізкіх людзей, пра светлыя і сумна трагічныя праявы быцця.

Уся творчасць Я. Брыля прасякнута глыбокім, чыстым пачуццём да сваёй радзімы. Шчырае, сумленнае служэнне роднай зямлі, роднаму народу было галоўнай мэтай і сэнсам яго жыцця.

Іван Мележ (1921—1976)

Шырокае прызнанне як арыгінальны мастак слова ў беларускай літаратуры другой паловы XX ст. атрымаў стваральнік «Палескай хронікі» Іван Паўлавіч Мележ, народны пісьменнік Беларусі.

Ён нарадзіўся ў вёсцы Глінішча Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці ў сялянскай сям'і. Сярэдняю школу закончыў на «выдатна». У 1939 г. паступіў у Маскоўскі інстытут гісто-

рыі, філасофіі і літаратуры і адразу быў прызваны ў армію. З першага дня Вялікай Айчыннай вайны І. Мележ на фронце. У 1942 г. ён быў цяжка паранены, пасля чаго атрымаў пасведчанне аб інваліднасці. Выкладаў ваенную падрыхтоўку ў Малдаўскім педагагічным інстытуце, а з 1943 г. — у Беларускай дзяржаўнай універсітэце (знаходзіўся на станцыі Сходня пад Масквой), дзе вучыўся

спачатку завочна на філалагічным факультэце, а затым перайшоў на стацыянар (скончыў у 1945 г. ужо ў Мінску). Пасля вучыўся ў аспірантуры, выкладаў беларускую літаратуру ва ўніверсітэце, працаваў у рэдакцыі часопіса «Полымя», у апарате ЦК КП(б)Б.

Больш за трыццаць гадоў працаваў І. Мележ у літаратуры. Творчую спадчыну пісьменніка складаюць навелы, апавяданні, крытычныя працы, дзённікі, п'есы, раманы. Пачынаў І. Мележ з вершаў. Гэта былі сюжэтныя вершаваныя аповеды з прыметна выражанай эпічнай формай развіцця. Хутка ён прыйшоў да свайго сапраўднага прызначэння — прозы. Першае апавяданне на беларускай мове «Сустрэча ў шпіталі» было надрукавана ў 1944 г. у газеце «Звязда». Раннія апавяданні і аповесці І. Мележа, якія адлюстравалі атмасферу пасляваенных гадоў, увайшлі ў зборнікі «У завіруху» (1946) і «Гарачы жнівень» (1948). З 1947 па 1952 г. пісьменнік працаваў над першым вялікім эпічным творам — раманам «Мінскі напрамак». У 1960—70-я гг. гэты твор быў перапрацаваны і стаў больш шматпланавым і маштабным па ахопе падзей, багатым на сапраўдныя народныя характары, праз якія пераканальна паказаны героіка і трагедыя вайны. У сярэдзіне 1950-х гг. аўтар вярнуўся да апавяданняў, напісаў нарысы пра замежныя краіны («Паездка ў Прагу», «Ліпень у дарозе»), невялікія аповесці «Дом пад сонцам», «Блізкае і далёкае». Гэтыя творы і некаторыя апавяданні з папярэдніх зборнікаў склалі кнігі «Блізкае і далёкае» (1954), «У гарах дажджы» (1957), «Што ён за чалавек» (1961). У творчасць гэтага часу ўвайшлі новыя вобразы і матывы. Івана Мележа цікавілі быт гараджан, праблемы іх пасляваеннага жыцця. Стылістычна шматфарбнай становіцца апавядальная манера пісьменніка, больш разнастайнымі — спосабы раскрыцця характараў. Вёў ён цікавыя пошукі і ў галіне драматургіі.

Максім Танк (1912—1995)

Максім Танк (Скурко Яўген Іванавіч) — адзін з самых яркіх і самабытных паэтаў у гісторыі беларускай літаратуры. Ён быў чалавекам вялікага прыроднага дару, надзвычайнага таленту, рэдкай духоўнай чысціні. У сваёй эстэтычнай праграме Максім Танк шмат увагі надаваў паэтычнаму майстэрству, праву творцы на пошук, эксперымент у мастацтве. Творчасці паэта ўласцівы жанравая

Доўга выношваў І. Мележ задуму свайго самага значнага твора — «Палескай хронікі». Працаваць над ім пачаў з сярэдзіны 1950-х гадоў. У 1961 г. быў апублікаваны першы раман «Людзі на балоце», дзе ўзнаўляецца жыццё палескай вёскі другой паловы 1920-х гг. з яе беднасцю, неўладкаванасцю быту, няроўнасцю сярод сялян, чуткамі аб землеўпарадкаванні і калектывізацыі, якія абудзілі ў людзей шмат роздумаў і хваляванняў. У 1962 г. гэты твор быў адзначаны Літаратурнай прэміяй імя Якуба Коласа. Другі раман «Подых наваліцы» ўбачыў свет у 1965 г. За гэтыя кнігі І. Мележу была прысуджана Ленінская прэмія (1972). Раман «Завеі, снежань» (1976) стаў апошнім фактычна закончаным творам палескай эпопеі. У трылогіі аўтар раскрыў самабытны лад жыцця палешукоў, паказаў характэрны і непаўторнасць прыроды палескага краю, выявіў драматызм сацыяльна-грамадскіх працэсаў у даваенныя гады, стварыў унутрана складаныя вобразы (Васіль, Ганна, Яўхім, Апейка і інш.), глыбока выявіў асаблівасці нацыянальнага характара.

Адначасова І. Мележ працаваў над падрыхтоўкай да выдання сваіх крытычных артыкулаў. Сабраныя пад адной вокладкай, яны ўбачылі свет у 1975 г. пад назвай «Жыццёвыя клопаты» (Дзяржаўная прэмія Беларусі імя Якуба Коласа 1976). Ён з'яўляецца аўтарам зборнікаў «Белыя вішні і яблыні» (1976), «Першая кніга: дзённікі, сшыткі, з запісных кніжак» (1977).

На Беларускім тэлебачанні пастаўлены тэлеспектаклі паводле твораў пісьменніка, на студыі «Беларусьфільм» зняты мастацкія стужкі «Людзі на балоце» (1982, Дзяржаўная прэмія СССР 1984) і «Подых наваліцы» (1983). На сцэне Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы двойчы пастаўлены спектакль «Людзі на балоце» (1966, 2012). Жыццю і творчасці пісьменніка прысвечаны дакументальны фільм «Іван Мележ» (1978). У яго роднай вёсцы Глінішча дзейнічае літаратурны музей пісьменніка.

і стылёвая разнастайнасць, маштабнасць думкі, інтэлектуалізм, філасафічнасць, багацце мастацкіх формаў і выяўленчых сродкаў. Максім Танк быў таксама вядомым грамадскім і дзяржаўным дзеячам.

Нарадзіўся будучы паэт у вёсцы Пількаўшчына Мядзельскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. Яго дзяцінства і юнацтва прыпалі на складаныя і супярэчлівыя

падзеі Першай сусветнай вайны, калі Яўген з бацькамі-бежанцамі апынуўся ў Маскве. У 1922 г. сям'я вярнулася ў Пількаўшчыну. Вучыўся ў польскай сямігодцы, Вілейскай, Радашковіцкай, Віленскай гімназіях. Разам з паэтам і мастаком Янкам Гарохам выпусціў у 1931 г. рукапісны часопіс «Пралом», дзе пад псеўданімам А. Граніт змясціў свае першыя вершы. Сёмага красавіка 1932 г. у львоўскай газеце-аднадзёнцы «Беларускае жыццё» верш «Заштрайкавалі гіганты-коміны» быў падпісаны псеўданімам Максім Танк. З'явіўшыся ў друку, гэта літаратурнае імя амаль адразу стала сімвалам сталення і неадольнай моцы заходнебеларускай паэзіі і культуры. За ўдзел у падпольнай камсамольскай рабоце ў 1932 г. быў арыштаваны і зняволены ў Лукішскую турму (вызвалены пад заклад). Там пры падтрымцы палітвязняў арганізаваў падпольнае выданне рукапіснага часопіса «Краты» (выйшла шэсць нумароў). Пасля вызвалення працаваў інструктарам ЦК КСМЗБ (1932—1933), вёў рэвалюцыйную дзейнасць на Віленшчыне і Навагрудчыне. У другой палове 1930-х гг. — на рабоце ў легальных выданнях, газетах «Наша воля», «Беларускі летапіс», што выдаваў Рыгор Шырма, часопісе «Калоссе». Тут ён друкаваў вершы, апавяданні, літаратурна-крытычныя і публіцыстычныя артыкулы, у якіх адстойваў ідэі нацыянальнага вызвалення, антыфашысцкага супраціўлення. Неаднойчы арыштоўваўся, каля двух гадоў прасядзеў у турмах. З 1939 г. працаваў у сельскім камітэце, газеце «Віленская праўда», вілейскай абласной «Сялянскай газеце».

У пачатку Вялікай Айчыннай вайны Максім Танк эвакуіраваўся ў г. Саратаў, дзе ўступіў у народнае апалчэнне. Затым быў накіраваны на Бранскі фронт. Працаваў у газеце «За Савецкую Беларусь», якую рэдагаваў М. Лынькоў, рэдакцыі газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну». Пасля вайны — у часопісе «Вожык». У 1948—1967 гг. быў галоўным рэдактарам часопіса «Полымя». У 1967—1990 гг. з'яўляўся старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Быў таксама кандыдатам у члены ЦК КПБ (1961—1966), членам ЦК КПБ (1966—1990), дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР (1969—1989) і БССР (1947—1971), старшынёй Вярхоўнага Савета БССР (1963—1971).

Ранняя ідэйна-палітычная сталасць аўтара, шырыня светапогляду, шырокае знаёмства з творчасцю класікаў беларускай, рускай, украінскай і польскай літаратуры, еўрапейскай

культурай, грунтоўнае веданне фальклору абумовілі хуткае станаўленне Максіма Танка як мастака слова. Прадметам паэзіі была заходнебеларуская рэчаіснасць, якая акружала яго. У многіх творах сцвярджаецца еднасць чалавечага і прыроднага пачаткаў, іх прыгажосць і велічнасць. Лёс і духоўны свет людзей выяўлены ім у грамадзянскай, філасофскай, пейзажнай і інтымнай лірыцы, гумарыстычных і сатырычных вершах, баладах, песнях, казках, героіка-рамантычных паэмах. Выдатнымі з'явамі літаратурнага жыцця Заходняй Беларусі сталі зборнікі Максіма Танка «На этапах» (1936), «Журавінавы цвет» (1937), «Пад мачтай» (1938) і паэма «Нарач» (1937), з якіх паўстае рамантычны вобраз паэта-змагара. Лірычны герой большасці твораў прываблівае мужнасцю паводзін і ўчынкаў, чалавечнасцю, цвёрдай верай у народныя ідэалы, жыццесцвярджальныя сілы грамадства. Хрэстаматыйным стаў верш «Паслухайце, вясна ідзе...» (1937), які характарызуецца багаццем духоўнага свету асобы, чуйнасцю да характава, гарачым пратэстам супраць прыгнёту. Кветка бэзу выступае ўвасабленнем прыгажосці, гармоніі і паўнаты жыцця, такога недасягальнага для вязняў:

А ён расцвіў, агнём гарыць,
Такім пахучым, мяккім, сінім,
На дрот калючы, на муры,
Як хустку, полымя ускінуў.

Патрыятычныя творы ваенных гадоў склалі кнігі «Вастрыце зброю» і «Праз вогненны небасхіл» (абедзве 1945). У іх пераважаюць сатырычна-выкрывальныя і публіцыстычна-пафасныя жанры. Заклікі змагацца супраць ворагаў, нічога не шкадаваць дзеля перамогі, паэтызацыя подзвігу воінаў, услаўленне бессмяротнасці роднага краю, народа, культуры і мовы — асноўныя матывы ваеннай лірыкі («Мы вернемся», «Беларусь», «Падымайся, Беларусь!», «Не шкадуйце, хлопцы, пораху...», «Родная мова» і інш.). У паэме «Янук Сяліба» (1943) на шырокім эпічным матэрыяле аўтар паказаў героіку партызанскага руху ў Беларусі.

Вельмі насычаным і плённым на духоўна-мастацкія здабыткі з'явіўся для Максіма Танка пасляваенны перыяд творчасці. У зборніках «Каб ведалі» (1948, Дзяржаўная прэмія СССР 1948), «На камні, жалезе і золаце» (1951), «У дарозе» (1954), «След бліскавіцы» (1957, Літаратурная прэмія імя Янкі Купалы 1959) гучаць матывы ўслаўлення народа-пераможцы, стваральнай мірнай працы, суму і тугі па

ахвярах. Тэма памяці — скразная ў яго лірыцы, перажытае прысутнічае і штораз паўстае ў сьвядомасці:

Дрэвы забылі пра буры і страты,
Раны свае загаіла зямля.
Толькі нічога забыць не змагла ты,
Памяць мая!

(«Дрэвы забылі пра буры і страты...».)

Максім Танк звяртаўся да гісторыі Беларусі, фальклорных сюжэтаў, паэтызаваў родную зямлю, цяжкую, але пачэсную працу рабочых і хлебарабаў. Паглыбленне гуманістычнага пачатку, узмацненне філасафічнасці лірыкі, пашырэнне і ўдасканаленне сродкаў паэтычнага выяўлення сталі вядучымі стылёвымі дамінантамі творчасці Максіма Танка 1960—1980-х гг. Моцная сувязь з беларускай народна-песеннай творчасцю, фальклорам, характэрная для ўсёй лірыкі паэта, непасрэдна выяўляецца ў творах для дзяцей, якія ўвайшлі ў кнігі «Галінка і верабей» (1946), «Казкі лірніка» (1948), «Ехаў казачнік Бай» (1955), «Светлячок» (1970), «Быліна пра касмічнае падарожжа мураша Бадзіні» (1979), «Лемантар» (1993). Высокую ацэнку крытыкаў і літаратуразнаўцаў, усёй тагачаснай грамадска-культурнай супольнасці атрымалі яго зборнікі «Мой хлеб надзённы» (1962, Дзяржаўная прэмія Беларусі імя Янкі Купалы 1966), «Хай будзе святло» (1972), «Нарачанскія сосны» (1972, Ленінская прэмія 1978), «Дарога, закалыханая жытам» (1976),

«Прайсці праз вернасць» (1979, Літаратурная прэмія імя А. Фадзеева 1980), «За маім сталом» (1984), «Збор калосся» (1989), «Мой каўчэг» (1994), «Errata» (1996). Выступаў Максім Танк і як празаік-дакументаліст (кнігадзённік «Лісткі календара», 1970). Пераклаў на беларускую мову многія творы А. Пушкіна, У. Маякоўскага, А. Міцкевіча, Ю. Славацкага, У. Бранеўскага і інш. За пераклады польскай паэзіі атрымаў Літаратурную прэмію Таварыства польска-савецкай дружбы (1958), прэмію таварыства аўтараў «ZAIKS» (1969). Творы Максіма Танка перакладзены на розныя мовы свету. Песні, кантаты, араторыі на словы класіка беларускай літаратуры пісалі Л. Абеліёвіч, М. Аладаў, П. Падкавыраў, У. Алоўнікаў, А. Багатыроў, І. Лучанок, А. Пахмутава, У. Мулявін і інш.

За вялікую і плённую грамадска-культурную дзейнасць і багатую літаратурна-творчую працу Максіму Танку былі прысвоены высокія званні народнага паэта Беларусі (1968), Героя Сацыялістычнай Працы (1974). Ён быў узнагароджаны шматлікімі дзяржаўнымі ордэнамі і медалямі. З'яўляўся ганаровым грамадзянінам г. Мінска (1987), г. п. Радашковічы Маладзечанскага раёна (1992). Да творчасці паэта, якая стала беларускай літаратурнай класікай, будзе звяртацца яшчэ не адно пакаленне як да крыніцы цяпла і дабрыні, веры і аптымізму, духоўнасці і маралі. Кнігі Максіма Танка вучаць здзіўляцца харакству і цуду жыцця, умець адчуваць красу ў свеце.

Аркадзь Куляшоў (1914—1978)

Пайшла, ніколі ўжо не вернешся, Алесь.
Бывай, смуглявая, каханая, бывай.
Стаю на ростанях былых, а з паднябесся
Самотным жаўранкам звініць і плача май.

Мала хто не ведае сёння гэтыя радкі з песні І. Лучанка «Алесь», у аснову якой пакладзены верш «Бывай...», напісаны ў 1928 г. чатырнаццацігадовым юнаком, а на час з'яўлення песні ўжо сталым беларускім паэтам, аўтарам соцень вершаў і дзясяткаў паэм Аркадзем Куляшовым. Яркі прадстаўнік паэзіі савецкай эпохі беларускай літаратуры А. Куляшоў быў адным з самых таленавітых і шырока вядомых беларускіх паэтаў XX стагоддзя. Выдатны майстар слова, мастак высокай культуры, ён у сваёй творчасці выявіў лёс цэлага пакалення, да якога належаў і сам.

Сын вясковых настаўнікаў на Магілёўшчыне (вёска Саматэвічы), ён пачаў пісаць вершы яшчэ ў школе. У 1926 г. на старонках клімавіцкай акруговай газеты «Наш працаўнік» быў надрукаваны першы верш Куляшова «Ты, мой брат», а ў 1930 г. у шаснаццацігадовым узросце ён выдаў свой першы зборнік вершаў «Росквіт зямлі», прыхільна сустрэты крытыкай. Пасля была вучоба ў Беларускай вышэйшым педагагічным інстытуце і плённая паэтычная праца. З'явіліся новыя зборнікі вершаў і паэм — «Па песню, па сонца!..», «Медзі дождж» (абодва — 1932) і іншыя, якія расказвалі пра тое, што аўтар асабіста добра ведаў. Этапным творам А. Куляшова, які сведчыў аб сталасці паэта, стала яго паэма «Хлопцы апошняй вайны» (1940). У гэтай паэме, а таксама іншых творах другой

паловы трыццатых гадоў выяўляецца прадчуванне набліжэння вайны.

У 1941 г. паэзія А. Куляшова, карэспандэнта армейскай газеты «Знамя Советов», адпавядала самаму высокаму грамадзянска-патрыятычнаму прызначэнню. Да лепшых старонак беларускай паэзіі перыяду вайны належаць яго вершы «Млынар», «Балада аб чатырох заложніках», «Над брацкай магілай», «Ліст з палону», «Камсамольскі білет», «Маці», «Балада аб знойдзенай падкове» і інш. У 1942 г. была напісана, а ў 1943 г. у часопісе «Знамя» пабачыла свет паэма А. Куляшова «Сцяг брыгады» — першы буйны твор аб Вялікай Айчыннай вайне ва ўсёй савецкай літаратуры. «Мы зразумелі тады, — казаў, успамінаючы сябра, балкарскі паэт Кайсын Куліеў, — што беларуская літаратура ўзбагацілася творам высокай паэзіі, а Беларусь набыла сапраўднага, вялікага паэта!» У 1946 г. твор быў адзначаны Дзяржаўнай прэміяй СССР. У ваенны час паэт напісаў таксама такія значныя творы, як «Прыгоды цымбал» (1943—1944) і «Дом № 24» (1944).

Паэзія А. Куляшова пасляваеннага дзесяцігоддзя развівалася ў рэчышчы тагачаснага літаратурнага працэсу, але і тады яна вызначалася інтэлектуалізмам, які разам з палымным грамадзянскім пафасам вылучаў яе з агульнай плыні. З-пад пяра паэта выйшлі такія паэмы, як «Новае рэчышча» (1948, Дзяржаўная прэмія СССР 1949), «Простыя людзі» (1949), «Толькі ўперад» (1950), «Грозная пушча» (1955). За дзве апошнія, а таксама за паэму «Песня аб слаўным паходзе» (1935—1951) і вершы ў перыёдыцы паэт атрымаў у 1968 г. прэмію Ленінскага камсамола Беларусі. У гэтых і іншых творах знайшлі адбітак прыкметы свайго часу, рысы савецкага ідэалагічнага мыслення.

Значнай вяхой на творчым шляху А. Куляшова сталі яго вершы, якія спачатку друкаваліся ў перыёдыцы пад агульнай назвай «З новай кнігі». У 1964 г. яны былі ўключаны пад гэтай жа назвай у другі том «Выбраных твораў» паэта, а ў 1966 г. выйшлі асобнай кнігай у Маскве ў перакладзе на рускую мову Якава Хелемскага. У гэтых вершах, якія сталі пачаткам выхаду ўсёй беларускай паэзіі на новыя абсягі, выявілася філасофская глыбіня паэзіі А. Куляшова, яго

імкненне да ўсебаковага асэнсавання складаных жыццёвых з'яў, да максімальна поўнага выяўлення маральна-псіхалагічнага вопыту сучасніка ў багацці яго духоўнай культуры, высокі ўзровень паэтычнага майстэрства. Наватарства гэтых вершаў у тым, што, аб чым бы ні пісаў паэт, ён глядзеў на праблему вачыма чалавека новай, касмічнай эры. У 1968 г. А. Куляшоў атрымаў высокае званне — народны паэт Беларусі.

З гадамі філасофская аснова паэзіі А. Куляшова істотна паглыбілася, што знайшло сваё адлюстраванне ў вершах і паэмах «Цунамі» і «Далёка да акіяна» са зборніка «Сасна і бяроза» (1970). У 1976 г. пабачыла свет апошняя кніга паэта «Хуткасць». У ёй выявілася адчуванне няспыннага паскарэння бегу часу, які мяняе жыццё, свет, чалавека. Гэта кніга руху, развіцця, змен:

Ёсць хуткасць гуку, ёсць — звышгукавая,
Ёсць хуткасць зор, прыкметная для ўсіх.
Яшчэ ёсць хуткасць думкі, хуткасць тая,
Што, як святло, стагоддзе абганяе,
З тысячагоддзем размаўляе ўслых.
(«Хуткасць».)

У кнігу «Хуткасць» увайшлі паэмы: «Варшаўскі шлях», прысвечаная Аляксандру Твардоўскаму, — твор кантрасна-рэзкі, паграмадзянску мужны, і драматычная паэма пра лёс і подзвіг Кастуся Каліноўскага «Хамуціус» — яшчэ адно магутнае адгалінаванне на дрэве паэтычнага эпасу А. Куляшова.

На працягу ўсёй сваёй творчасці паэт таленавіта і многа перакладаў. На беларускай мове гучыць у яго перакладзе «Яўгеній Анегін» А. Пушкіна, лірыка М. Лермантава, Т. Шаўчэнкі, С. Ясеніна, У. Маякоўскага, А. Твардоўскага, М. Рыльскага і інш. Пераклады кніг «Выбраная паэзія» М. Лермантава, «Энеіда» І. Катлярэўскага, «Спеў аб Гаяваце» Г. Лангфела былі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Беларусі імя Янкі Купалы (1970).

Аркадзь Куляшоў — аўтар шэрагу артыкулаў пра творчасць беларускіх пісьменнікаў. Спрабаваў свае сілы ў галіне кінематаграфіі (сцэнарыі мастацкіх фільмаў «Запомнім гэты дзень» і «Першыя выпрабаванні» разам з Максімам Лужаніным і «Чырвонае лісце» сумесна з А. Кучарам).

Пімен Панчанка (1917—1995)

Прыхільнікам і аматарам беларускага мастацтва слова добра вядома імя аднаго з буйных творцаў XX ст., цудоўнага лірыка, выдатнага паэта-грамадзяніна сучаснасці Пімена Панчанкі. Адметная, непаўторная і глыбока нацыянальная яго паэзія назаўсёды ўвайшла ў залаты фонд беларускай літаратуры.

Год нараджэння Пімена Емяльянавіча Панчанкі супаў з годам рэвалюцыйных падзей у савецкай краіне. Нарадзіўся ён у Таліне, куды бацькі, безземельныя сяляне, выехалі ў пошуках заробку. Пасля рэвалюцыі сям'я вярнулася ў Беларусь. Жылі ў Бягомлі, Кіраўску, Талачыне. У Бягомлі будучы паэт скончыў сямігодку. Працаваў рабочым дрэваапрацоўчага камбіната ў Бабруйску і адначасова вучыўся на аднагадовых педагагічных курсах, пасля заканчэння якіх настаўнічаў у розных школах рэспублікі. Завочна скончыў філалагічны факультэт Мінскага педінстытута.

З 1939 г. пачалася франтавая эпапея П. Панчанкі. Удзельнічаў у вызваленні Заходняй Беларусі, пасля чаго застаўся на службе ў Чырвонай Арміі. Па дарогах Вялікай Айчыннай вайны прайшоў у якасці франтавога карэспандэнта і завяршыў сваю ваенную службу ў 1945 г. у Іране. Пасля вайны П. Панчанка працаваў у розных перыядычных выданнях: загадваў аддзелам часопіса «Вожык», быў намеснікам галоўнага рэдактара газеты «Літаратура і мастацтва», галоўным рэдактарам альманаха «Советская отчизна» (папярэднік «Нёмана»). З 1966 па 1971 г. з'яўляўся сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Займаўся грамадскай дзейнасцю, у тым ліку быў дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР. На грамадскіх пачатках узначальваў Рэспубліканскі камітэт абароны міру. П. Панчанка — народны паэт Беларусі (1973), ганаровы акадэмік НАН Беларусі (1994).

Пісаць П. Панчанка пачаў яшчэ ў юнацтве. Упершыню апублікаваў свае вершы («Ураджайнае» і «Моладзі») у 1934 г. у альманаху «Ударнікі». Як паэт ён пачаўся з лірыкі, аб чым сведчаць яго першыя зборнікі «Упэўненасць» (1938) і «Вераснёвыя сцягі» (1940). У іх знайшоў адлюстраванне рамантычна-ўзнёслы настрой паэта. У лепшых творах ён услаўляе хараства і багацце роднай зямлі, шчыра, непасрэдна выяўляе свае думкі і пачуцці.

Паэтычную сталасць П. Панчанку прынеслі вершы, напісаныя ім у час Вялікай Айчыннай вайны. На франтавых дарогах ён бачыў кроў, смерць, балюча перажываў трагедыю беларускага народа. Яго ваенныя радкі прасякнуты верай у перамогу над ворагам, пачуццём суперажывання, спагады да чужога гора. Адным з лепшых твораў таго часу не толькі ў беларускай, але і ва ўсёй савецкай паэзіі стаў верш П. Панчанкі «Сінія касачы». Ваенныя ўражанні паэта склалі зборнікі «Дарога вайны» (1943), «Далёкія станцыі» (1945), «Гарачыя вятры» (1947). Адметнай з'явай у беларускай літаратуры стаў цыкл яго вершаў «Іранскі дзённік» (1944—1947). Ваенная тэма не пакідала паэта на працягу ўсяго яго творчага лёсу. У розныя гады ён напісаў шмат моцных па сіле эмацыянальнага ўздзеяння вершаў на гэтую тэму («Апельсіны», «Кавуны», «Камсамалец з Расоншчыны», «Іх вечныя агні», «Горкая гордасць» і інш.).

У пасляваеннай паэзіі П. Панчанкі часцей гучаць грамадзянскія матывы: барацьба за мір, услаўленне сацыялістычнага ладу, палёты ў космас і інш. Адзін за другім выходзяць зборнікі паэта «За шчасце, за мір» (1950), «Шырокі свет» (1955), «Кніга вандраванняў і любові» (1959), «Нью-Ёркскія малюнкi» (1960), «Тысяча небасхілаў» (1962). Напісаная ў гэтыя гады лірыка-публіцыстычная паэма «Патрыятычная песня», у якой паэт выказваў шчырае прызнанне ў любові да Радзімы, да людзей, была ў 1959 г. узнагароджана Літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы. Прыкметнай з'явай у літаратурным жыцці Беларусі стала кніга яго вершаў «Пры святле маланак» (1966, Дзяржаўная прэмія Беларусі імя Янкі Купалы 1968). Пачынаючы з гэтай кнігі светаразуменне паэта становіцца больш заглыбленым, па-філасофску засяроджаным, разважлівым. Паэт крытычна ставіўся да жыцця і рэчаіснасці, выказваўся з выразных маральных пазіцый (вершы «Прыстасаванцы», «Сумленне» і інш.). «...Без чалавечнасці не будзе і вечнасці» — гэтыя словы паэта сталі гуманістычным імператывам эпохі.

Паэтычныя зборнікі П. Панчанкі «Снежаны» (1972), «Крык сойкі» (1976), «Вячэрні цягнік» (1977) насычаны непакоем, роздумам пра глабальныя праблемы сучаснасці, пра будучыню чалавецтва. Асабліва паэта хвалявала пагаршэнне, ускладненне адносін чалавека і прыроды (вершы «Крык сойкі»,

«Лясныя воблакі», «Вясёлай маланкаю ластаўка бліскае...» і інш.). У многіх творах выяўляецца пачуццё любові да роднай зямлі, да навакольнага хараства:

Воблакі — гэта лясное дыханне,
Гэта маленства майго караблі,
Воблакі — гэта лісты да каханай,
Воблакі — светлая мара зямлі
(«Лясныя воблакі».)

Глыбокім лірызмам прасякнуты зборнік П. Панчанкі «Дзе начуе жаўранак» (1983). На рускай мове кніга была выдадзена ў 1979 г. у Маскве і атрымала Дзяржаўную прэмію СССР у 1981 г.

У канцы 1980-х — пачатку 1990-х гг. у творчасці паэта ўзмацніліся публіцыстычныя, палемічная вастрэня, сатырычны пафас. Вершы грамадзянскага гучання склалі зборнікі «І вера, і вернасць, і вечнасць» (1986), «Горкі жолуд» (1988), «Неспакой» (1988), «Высокі бераг» (1993). Вялікі грамадзянскі рэзананс выклікала ў свой час «Паэма сораму і гневу». У гэтым творы паэт крытычна

пераасэнсаваў гісторыю савецкага часу, сумленна сказаў пра балючыя духоўныя праблемы грамадства. Драматычна прагучала ў паэме, як і ў іншых творах паэта (напрыклад, у вершы «Развітанне»), тэма роднай мовы. Пасля смерці паэта з друку выйшлі яго кнігі «Зямля ў мяне адна» (1996) і «Жытнёвы звон» (2002), у якіх сабраны творы розных гадоў.

П. Панчанку належаць шматлікія публіцыстычныя артыкулы і эсэ, успаміны пра вядомых беларускіх пісьменнікаў і падзеі літаратурнага жыцця. Ён — аўтар кнігі літаратурна-крытычных артыкулаў «На паэтычным небасхіле» (1977). Перакладаў на беларускую мову творы А. Міцкевіча, Ф. Шылера, Я. Райніса, М. Нагнібеды і інш.

Паэт і публіцыст, крытык і перакладчык П. Панчанка шмат зрабіў для беларускай літаратуры, але асноўнае ў яго творчай спадчыне — вершы, якія былі выразнікамі дум і спадзяванняў эпохі, вершы, у якіх ніколі не было фальшу, але заўсёды адлюстроўвалася багатая гама чалавечых пачуццяў. Яго паэзія — «споведзь веку, прапушчаная праз сэрца».

Літаратура аб жыцці і творчасці пісьменнікаў

Янка Брыль

Андраюк, С. Пісьменнікі. Кнігі : літ.-крытыч. арт. / С. Андраюк. — Мінск : Маст. літ., 1997. — С. 96—115.

Андраюк, С. Трагічныя старонкі сямейнай сагі: аповесць «Муштук і папка» Я. Брыля / С. Андраюк // Роднае слова. — 2005. — № 1. — С. 41—43.

Брыль Янка // Беларуская мова : энцыкл. / пад рэд. А. Я. Міхневіча. — Мінск, 1994. — С. 96—99.

Брыль Янка // Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн. : у 6 т. / пад рэд. А. В. Мальдзіса. — Мінск, 1992. — Т. 1. — С. 351—368.

Брыль, Я. Мой радавод / Я. Брыль // Роднае слова. — 2005. — № 6. — С. 85—90.

Бугаёў, Д. Мы працяглы час жылі ў адным доме : (некалькі згадак пра Я. Брыля) / Д. Бугаёў // Полымя. — 2009. — № 1. — С. 159—163.

Бугаёў, Д. Спавадальнае слова : літ. крытыка, успаміны / Д. Бугаёў. — Мінск : Маст. літ., 2001. — С. 28—57.

Калеснік, У. Янка Брыль: нарыс жыцця і творчасці / У. Калеснік. — Мінск : Нар. асвета, 1990. — 256 с. — (Народныя пісьменнікі БССР).

Канэ, Ю. Як паветра і хлеб: жыццёвы і творчы шлях Я. Брыля / Ю. Канэ. — Мінск : Маст. літ., 1988. — 320 с.

Кісліцына, Г. М. Лірычная мініяцюра як жанр беларускай літаратуры / Г. М. Кісліцына ; НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. — Мінск : Беларус. навука, 2000. — С. 77—92.

Ляшук, В. Я. Вывучэнне творчасці Янкі Брыля ў школе / В. Я. Ляшук. — Мінск : Аверсэв, 2004. — 220 с.

Нікіфарава, В. Б. Янка Брыль / В. Б. Нікіфарава // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя: у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. — Мінск, 2001. — Т. 3. — С. 479—520.

Нікіфарава, В. З адлегласці часу: творчы вопыт Я. Брыля-раманіста / В. Нікіфарава // Полымя. — 1997. — № 8. — С. 241—262.

Нікіфарава, В. На матчынай мове: вобраз маці ў прозе Я. Брыля / В. Нікіфарава // Полымя. — 1997. — № 6. — С. 217—221.

Украінка, С. «Быць самім сабою...» : да пытання «асоба аўтара» і «вобраз аўтара» ў мініяцюрах Я. Брыля / С. Украінка // Роднае слова. — 2002. — № 8. — С. 3—6.

Іван Мележ

- Андраюк, С. Зямля Івана Мележа / С. Андраюк // *Полымя*. — 2010. — № 8. — С. 125—135.
- Андраюк, С. Талент глыбока беларускі / С. Андраюк // *Полымя*. — 2001. — № 2. — С. 253—271.
- Аўрамчык, М. Нашы вандроўкі / М. Аўрамчык // *Аўрамчык, М. Знаёмыя постаці*. — Мінск : Маст. літ., 2004. — С. 89—110.
- Баравікова, Р. Ён усміхаўся вачамі / Р. Баравікова // *Маладосць*. — 2011. — № 2. — С. 109—112.
- Бугаёў, Д. Служэнне Беларусі : праблем. арт., літ. партр., эсэ, успаміны / Д. Бугаёў. — Мінск : Маст. літ., 2003. — С. 169—180.
- Бугаёў, Д. Спавадальнае слова : літ. крытыка, успаміны / Д. Бугаёў. — Мінск : Маст. літ., 2001. — С. 3—27.
- Воюш, І. Духоўны свет палескай жанчыны вачамі Івана Мележа / І. Воюш // *Роднае слова*. — 2001. — № 2. — С. 3—6.
- Воюш, І. Жаночы характар у творчасці Івана Мележа / І. Воюш // *Полымя*. — 2003. — № 3. — С. 191—209.
- Казлова, В. Універсітэцкія шляхі Івана Паўлавіча Мележа / В. Казлова // *Полымя*. — 2006. — № 2. — С. 166—173.
- Кручэнка, Т. Да мележаўскіх «людзей-чалавекаў»... / Т. Кручэнка // *Полымя*. — 2009. — № 3. — С. 187—192.
- Лапата-Загорскі, А. Урокі Мележа / А. Лапата-Загорскі // *Маладосць*. — 2006. — № 10. — С. 135—140.
- Ляшук, В. Я. Іван Мележ у школе / В. Я. Ляшук. — 2-е выд. — Мінск : Аверсэв, 2005. — 191 с.
- Мележ Іван // *Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн. : у 6 т. / пад рэд. А. В. Мальдзіса*. — Мінск, 1994. — Т. 4. — С. 281—293.
- Мяснікоў, А. «Я наглядаю з увагаю за фактамі жыцця...»: І. Мележ — публіцыст / А. Мяснікоў // *Полымя*. — 2011. — № 2. — С. 119—125.
- Мяснікоў, А. Іван Мележ (1921—1976): праўда аб «Людзях на балоце» / А. Мяснікоў // *Сто асоб беларускай гісторыі : гіст. партр.* — 2-е выд., дапрац. — Мінск, 2009. — С. 290—293.
- Мятліцкі, М. Мой Мележ / М. Мятліцкі // *Полымя*. — 2011. — № 2. — С. 145—154.
- Навуменка, І. Я. Іван Мележ / І. Я. Навуменка // *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы*. — 2-е выд. — Мінск, 2002. — Т. 3. — С. 574—596.
- Сматрыцкая, Т. «Буў ты ў мяне адзін!..»: асаблівасці мовы герояў «Палескай хронікі» І. Мележа / Т. Сматрыцкая // *Роднае слова*. — 2007. — № 12. — С. 21—23.
- Сматрыцкая, Т. «Сэрца білася так гулка...»: каханне ў жыцці герояў «Палескай хронікі» І. Мележа / Т. Сматрыцкая // *Роднае слова*. — 2007. — № 10. — С. 7—10.
- Смыкоўская, В. Слова пра Івана Мележа / В. Смыкоўская // *Роднае слова*. — 2001. — № 2. — С. 87—95.

Максім Танк

- Арочка, М. М. Максім Танк / М. М. Арочка // *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы*. — 2-е выд. — Мінск, 2002. — Т. 3. — С. 312—348.
- Бельскі, А. Класікі і сучаснікі ў школе / А. Бельскі. — Мінск : Аверсэв, 2005. — С. 86—102.
- Бугаёў, Д. Паэзія Максіма Танка / Д. Бугаёў. — 2-е выд., выпр. і дап. — Мінск : Беларус. навука, 2003. — 311 с.
- Гніламёдаў, У. Над старонкамі паэзіі Максіма Танка / У. Гніламёдаў // *Полымя*. — 2006. — № 1. — С. 210—222.
- Дарняк, Ю. З. Вялікая Айчынная вайна ў адлюстраванні Максіма Танка : (X клас) / Ю. З. Дарняк // *Беларус. мова і літ.* — 2008. — № 9. — С. 29—32.
- Калеснік, У. Максім Танк: нарыс жыцця і творчасці / У. Калеснік. — Мінск : Маст. літ., 1981. — 187 с.
- Калядка, С. «Бо толькі час можа даць паэту аб'ектыўную ацэнку...»: М. Танк у перапісцы / С. Калядка // *Роднае слова*. — 2011. — № 10. — С. 13—16.
- Мікуліч, М. На скразняках стагоддзя / М. Мікуліч. — Мінск : Маст. літ., 1999. — 255 с.
- Мікуліч, М. Паэзія рэчаіснасці: у свеце Максіма Танка / М. Мікуліч. — Мінск : Маст. літ., 2001. — 126 с.
- Рагойша, В. «Вершы мае — часовыя прыстанішчы...»: Максім Танк — майстар вершаванага слова / В. Рагойша // *Роднае слова*. — 2009. — № 1. — С. 20—23.
- Танк Максім // *Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн. : у 6 т. / пад рэд. А. В. Мальдзіса*. — Мінск, 1995. — Т. 6. — С. 8—55.

Аркадзь Куляшоў

- Аркадзь Куляшоў / А. Пісьмянкоў, Д. Бугаёў, Л. Галубовіч і інш. // Крыніца. — 1999. — № 10. — С. 3—67.
- Аркадзь Куляшоў = Аркадзь Кулешов : [фотаальбом] / склад. В. А. Куляшова ; аўт. тэксту П. Е. Панчанка. — Мінск : Беларусь, 1985. — 79 с.
- Арочка, М. М. Аркадзь Куляшоў / М. М. Арочка // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. — Мінск, 2001. — Т. 3. — С. 416—456.
- Бельскі, А. Галасы і вобразы : літ.-крытыч. арт. / А. Бельскі. — Мінск : Лит. і Искусство, 2008. — С. 22—28.
- Бельскі, А. Класікі і сучаснікі ў школе / А. Бельскі. — Мінск : Аверсэв, 2005. — С. 77—86.
- Бечык, В. Шлях да акіяна : кн. пра паэзію А. Куляшова / В. Бечык. — Мінск : Маст. літ., 1981. — 270 с.
- Бугаёў, Д. Спавядальнае слова / Д. Бугаёў. — Мінск : Маст. літ., 2001. — С. 245—261.
- Гарадніцкі, Я. Класік беларускай паэзіі ХХ стагоддзя — Аркадзь Куляшоў / Я. Гарадніцкі // Роднае слова. — 2009. — № 2. — С. 71—74.
- Гарэлік, Л. У будучага веку на парозе: гуманіст. ідэалы паэзіі А. Куляшова / Л. Гарэлік // Роднае слова. — 1996. — № 2. — С. 19—28.
- Гаўрусёў, С. Бесядзь плыве ў акіян / С. Гаўрусёў // Гаўрусёў, С. Збор твораў : у 2 т. — Мінск, 1994. — Т. 2. — С. 94—97.
- Кулешова, В. В отсвете Знамени / В. Кулешова // Нёман. — 2010. — № 5. — С. 210—217.
- Куляшова, В. А. «Лясному рэчу праўду раскажу...» : літаратуразнаўч. эсэ / В. А. Куляшова. — Мінск : Маст. літ., 1989. — 335 с.
- Куляшова, В. З крыніц маленства: Саматэвічы — радзіма А. Куляшова / В. Куляшова // Роднае слова. — 2000. — № 8. — С. 99—103.
- Куляшова, В. З радаводу Аркадзя Куляшова / В. Куляшова // Роднае слова. — 1996. — № 1. — С. 147—162; — № 2. — С. 169—178; — № 4. — С. 214—229; — № 5. — С. 156—166; — № 7. — С. 174—185.
- Марціновіч, А. Хто мы, адкуль мы... / А. Марціновіч. — Мінск : Беларусь, 1998. — Кн. 2. — С. 509—516.
- Мішчанчук, М. І. Сувязь з часам і людзьмі: роздум над паэзіяй Аркадзя Куляшова / М. І. Мішчанчук // Мішчанчук, М. І., Шпакоўскі І. С. Беларуская літаратура ХХ ст. — Мінск, 2001. — С. 269—288.
- Нуждзіна, Т. «Яны — мінулы час у новым часе»: А. Куляшоў — А. Твардоўскі: сувязныя з часам і людзьмі / Т. Нуждзіна // Маладосць. — 2010. — № 10. — С. 105—116.
- Пісьмянкоў, А. Яго Бесядзь заўсёды чыстая / А. Пісьмянкоў // Пісьмянкоў, А. Я не памру, пакуль люблю. — Мінск, 2000. — С. 292—295.
- Рагойша, В. «Ёсць адказнасць перад строгім вершам...»: шаснаццацірадкоўе А. Куляшова / В. Рагойша // Роднае слова. — 2000. — № 2. — С. 20—22.

Пімен Панчанка

- Аўрамчык, М. Дзёрзкае праўдалюбства / М. Аўрамчык // Аўрамчык, М. Знаёмыя постаці. — Мінск, 2004. — С. 137—149.
- Бельскі, А. Класікі і сучаснікі ў школе / А. Бельскі. — Мінск : Аверсэв, 2005. — С. 102—115.
- Бечык, В. Выбранае : літ.-крытыч. арт. / В. Бечык. — Мінск : Маст. літ., 1989. — С. 211—236.
- Бугаёў, Д. Пра чалавечнасць Пімена Панчанкі / Д. Бугаёў // Роднае слова. — 2003. — № 12. — С. 77—80.
- Гарэлік, Л. Кантрасты і парадоксы жыцця: духоўныя арыенціры ў паэзіі П. Панчанкі / Л. Гарэлік // Роднае слова. — 2002. — № 7. — С. 22—26.
- Гніламёдаў, У. З любоўю і болем: творчае аблічча П. Панчанкі / У. Гніламёдаў // Палымя. — 2001. — № 1. — С. 244—270.
- Дарняк, Ю. «Не дай мне, Божа, стаць ілжывым...»: матывы паэзіі П. Панчанкі / Ю. Дарняк // Роднае слова. — 2003. — № 12. — С. 18—20.
- Запрудскі, І. Чытайце Брыля, чытайце Панчанку! / І. Запрудскі // Маладосць. — 2007. — № 8. — С. 127—130.
- Куляшова, В. Адчуць сябе плыўцом...: сустрэчы з П. Панчанкам / В. Куляшова // Роднае слова. — 2005. — № 1. — С. 89—90.
- Куляшоў, А. Лісты Аркадзя Куляшова і Максіма Танка да Пімена Панчанкі / падрыхт. да друку і публ. З. К. Панчанка // Палымя. — 1997. — № 8. — С. 279—305.
- Панчанка Пімен // Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн. : у 6 т. / пад рэд. А. В. Мальдзіса. — Мінск, 1994. — Т. 4. — С. 455—473.
- Прыходзька, П. Нас паэзія вяла ў паходы / П. Прыходзька // Прыходзька, П. На хвалях часу : кн. сардэчнай памяці / навук. рэд. і аўт. прадм. В. М. Стральцова. — Мінск, 2005. — С. 83—98.